

Velké a malé příběhy moderních dějin: 1989

Pamětník:

- věk: 67
- pochází z vesnice ve východních Čechách (otec pracoval jako dělník, matka v zemědělství)
- vzdělání: VŠ (lékař)
- bydliště: Příbramsko
- postoje: protežuje sociální politiku (mírná levice)

Před rokem 1989

obr. 1: státní znak 1960–1990

Dříve, než začneme mluvit o roku 1989, měli bychom zmínit některé předchozí okolnosti a říci si, co vlastně k událostem onoho roku vedlo. Zastavíme se tedy nejdříve u 70. let. Definitivně skončily naše snahy o demokratizaci („socialismus s lidskou tváří“) a jsme v éře tzv. neostalinismu či brežněvismu. Je to období konsolidace a normalizace. V učebnicích se píše, že lidé byli situací znechuceni a cítili se bezmocně, proto se k politickému dění stavěli rezignovaně. Mohl bys mi o tom říci více? Jaké nálady to vyvolalo v tobě?

Dobře, nejdříve bychom si měli říct, jak to vlastně vzniklo. Je třeba si uvědomit, že Pražské jaro mělo znamenat obrodu komunistického systému a komunistická strana v té době měla milion členů, takže Pražské jaro byla masová akce. Většinová společnost tyto myšlenky podporovala. A po r. 1968 nastaly velmi tvrdé represe pro všechny, kteří se Pražského jara zúčastnili. Nastaly také čistky uvnitř komunistické strany. Z významných postů byli odstraněni vzdělaní lidé a na jejich místa dosazeni nekvalifikovaní, kteří byli ochotni propagovat Brežněvův režim. Pokračovalo to dalšími rozsáhlými prověrkami. To všechno měli na svědomí komunisté-konzervativci v čele s prezidentem Husákem. Stalo se, že spousta odborníků, která byla odstraněna ze svých pracovních míst, musela pracovat manuálně.

Pražské jaro se projevovalo především na vysokých školách, takže do toho bylo zapojeno hodně inteligence a tuto inteligenci zcela zlikvidovali. Najednou došlo k paradoxní situaci, protože komunisté měli nedostatek konzervativní inteligence, tak odstartovali „rychlou výrobu“ vysokoškoláků, například na právnické fakultě, kde ti, co byli konzervativně ladění, mohli za rok získat vysokoškolský diplom.

Mnoho lidí také emigrovalo pro nesouhlas se sovětskou okupací a v zahraničí měli mnohdy nevýhodné podmínky pro život.

Jako jediné komunistické učení vznikl „manuál“ Poučení z krizového období. Tento režim naprosto potlačil demokratizaci a nepřipouštěl žádnou diskusi s opozicí.

Je tedy zřejmé, že lidé byli zklamaní z výsledků Pražského jara a ztratili naději na změnu. Navíc bylo zakázáno vyjadřovat nespokojenost a hodně lidí čekaly tresty za jejich názory. Je tedy pochopitelné, že tady nepanovaly takové nálady, které by odstartovaly novou vzpouru, a nějakou dobu tyto nálady a tato deziluze přetrvávaly.

Lidé v této době tedy přirozeně zájem o politiku neměli. Bylo však nutné se nějak politicky angažovat?

Ano, pod hlavičkou komunistické strany vznikly některé organizace. Československý svaz mládeže byl například přejmenován na Komunistický svaz mládeže. Do křesťanského hnutí byli nasazeni faráři, kteří propagovali komunistickou ideologii, tato organizace se nazývala Pacem in terris, v čele byl příbramský farář ze Svaté Hory p. Adler. Do této organizace se sice obyčejní lidé nemohli přihlásit, ale hnutí mělo za úkol působit na věřící a šířit komunismus.

Nemohu vynechat ani VUML (Večerní univerzita marxismu-leninismu), do které jsem také v letech 1979–82 docházel. Nedalo se to srovnávat s vysokoškolským studiem nebo odbornými přednáškami. Byl to velmi zjednodušený výklad marxismu-leninismu.

A chodili lidé do Komunistického svazu mládeže rádi?

Ne. Byla to podmínka pro studium na vysoké škole. Všeobecně platilo, že aby se někdo dostal do vedoucí funkce, musel být prokazatelně komunista. O tom často rozhodoval okresní výbor strany. Bez jeho souhlasu se např. doktor nemohl stát primářem, učitel ředitelem atd.

Navštěvoval jsi v té době nějakou organizaci kromě VUMLu?

Ne. Byl jsem v té době po škole.

Očekávali jste od tohoto režimu vůbec něco?

Ne, od tohoto režimu se nedalo nic očekávat. Čekalo se jenom na to, kdy opět dojde k nějakému uvolnění.

Bylo na této politice něco pro lidi přitažlivé? Myslím tím např. známé opatření ve prospěch matek a rodin s dětmi, které vyvolalo obrat v populačním vývoji.

Ano, Husákovi se povedlo, že došlo ke zvýšení porodnosti, to jsou tzv. Husákovy děti. To je však jedna z výjimek. Jinak jsme se situací nemohli být spokojeni.

Prvního ledna 1977 bylo předloženo Prohlášení Charty 77, vznikl Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, Hnutí za občanskou svobodu, Jazzová sekce, Obroda. Znamenaly pro tebe něco tyto organizace? Sympatizoval jsi s některou? Bylo těžké je otevřeně podporovat a sledovat jejich činnost?

Často byly tyto organizace legální, ale nebyly oficiálně uznané. Strana se jich velmi obávala, a proto byly přísně kontrolované Státní bezpečností. Členové těchto organizací byli dost často ve vězení.

Tyto organizace sbíraly velké sympatie, ale přístup k nim moc nebyl. Komunisté se obávali právě toho, že vznikne nová vlna odporu, a tak jakmile někoho přistihli, že má k něčemu takovému přístup, potrestali ho. Často takto získávali spolupracovníky. Dotyčný pod nátlakem, že půjde do vězení, dodával Státní bezpečnosti informace o těchto organizacích a o jejich členech. Proto měly i organizace samotné strach z nových členů. Zkrátka tady vznikl „stát udavačů“.

Takže jsme se opět dostali k tomu, že lidé nemohli svobodně vyjadřovat svoje politické názory, a tak na politiku zanevřeli.

Ano, o politiku nikdo zájem neměl. A tato deziluze vedla k tomu, že spousta lidí emigrovala do ciziny.

A to mohli?

Ne, ilegálně. Hlavně přes Jugoslávii.

A byla ta emigrace znatelná, nebo se týkala jen menší skupiny obyvatel?

Byla to masová emigrace. Tedy, těch lidí, kteří vyjížděli, bylo málo, protože každý musel být důkladně prověřený. Ale i přes tyto velké prověrky se mnoha lidem podařilo vycestovat a utéci do ciziny. Utíkali dokonce i komunisté, kteří byli na služebních cestách, kteří do té doby sympatii k demokracii dobře maskovali.

Znáš někoho, komu se podařilo utéct?

Samozřejmě, mnoho lidí. Bohužel, ani to někdy nebylo úplné „vítězství“. Adaptovat se v cizím prostředí, ve kterém jsme nevyrostli, které neznáme a kde nemáme známé, je velmi obtížné. V Americe to možná bylo jednodušší, ale např. adaptovat se na podmínky ve Švýcarsku bylo opravdu složité. I když západní svět emigranty materiálně podporoval – platil jazykové kurzy, přispíval na jídlo, bydlení, přesto měli problém s tím, že žijí mezi cizinci.

A tebe nikdy nenapadlo emigrovat?

Napadlo. Napadlo, jenže jsem měl staré rodiče a věděl jsem, že už bych je potom nikdy neviděl. Napadlo to spoustu z nás, a dokonce jsme o tom diskutovali.

Mluvili jsme o organizacích, které byly v rozporu s režimem, ale nezmínili jsme další formy disentu jako ilegálně vydávané knihy a časopisy, bytová divadelní představení, přednášky, diskuse, Rádio Svobodná Evropa, Hlas Ameriky nebo české vysílání BBC. Využíval jsi něco z toho?

Ne, nikdy jsem to nevyužíval a nikdy jsem se k tomu ani nedostal. Toto disidentské hnutí bylo převážně v Praze. Já jsem žil v menším městě a tam nic takového neexistovalo.

To znamená, že ani nebyl žádný umělec, který by se dostal do tvého povědomí, který by se v té době stal známým?

Z mého okolí jsem znal výtvarníka Jaroslava Masejdka, který byl ovšem vyloučen ze Svazu výtvarných umělců a nakonec učil kreslení na základní škole.

Znal jsem také jména jako Vlasta Chramostová nebo Rudolf Hrušínský, ze spisovatelů Mňačko nebo Kundera. K tomu všemu se však člověk mohl dostat jen obtížně. Některé knihy se sem dovážely ilegálně ze zahraničí, ale ani s tím jsem se já osobně nesetkal.

Čím se tedy lidé mohli bavit?

Třeba Dietlovými seriály. Pořádaly se také masové slavnosti, jako byla spartakiáda nebo dožínky, kam komunisté lidi lákali i na nedostatkové zboží, které se tam dalo koupit. Došlo též ke „zpolitizování“ svátku žen. Z MDŽ se staly masové oslavy.

A toho jste se asi zúčastňovali rádi, že?

Ano, to bylo takové oživení. A i kvůli tomu nedostatkovému zboží tam lidé rádi chodili.

Vníмали jste v této době, že naše země je mnohem zaostalejší než země západní?

Ano, věděli jsme, že je tady nedostatek zboží a nedostatek technického vybavení. Např. se to týkalo i zdravotnictví. Měli jsme velmi malé přístrojové vybavení. Na kongresech jsme poslouchali přednášky lidí, kteří nám předváděli výsledky výzkumu na nových přístrojích, které u nás vůbec nebyly nebo byly jen minimálně. Jinak se některé nedostatkové zboží dalo koupit v tuzexu, kde se dalo pořídit též zahraniční zboží.

Zásadní změna v postoji a myšlení lidí nastává v letech 1988/1989. Od roku 1969 se v Československu neprojevoval nějaký velký veřejný odpor k režimu. Už jsi mi vysvětlil nálady, které k tomu vedly. Co tedy vedlo k této změně a proč nenastala dříve? V roce 1988 se slavila série výročí, např. výročí okupace vojsky Varšavské smlouvy, 70. výročí vzniku demokratického Československa, upálení Jana Palacha atd. To ale nejspíš nebyla hlavní příčina těchto nepokojů.

Ne, to skutečně nebyla hlavní příčina. Lidé byli hlavně nespokojení s ekonomickým systémem, který opět přišel po roce 1968. Jak jsme už řekli, chybělo tady spotřební zboží, které bylo běžné na Západě, nebylo tu dost aut, zaostával strojírenský průmysl, po technické stránce zaostávalo i zdravotnictví, chyběly počítače... Ekonomika byla orientovaná pouze na RVHP. RVHP fungovalo na principu výměnného obchodu a bylo jisté, že to tak dlouho fungovat nemůže. To se také stalo, rozdíl ve vyspělosti Západu a Východu se stále zvětšoval. Neproběhlo tady to, co na Západě v éře Margaret Thatcherové, čili postupný ústup od těžkého průmyslu. Zkrátka tato prohlubující se zaostalost vedla v Československu k velké nespokojenosti.

Druhá věc, která přispěla k tomu, že lidé začali myslet na změnu, byl silný tlak ze Západu. Jejich liberální, tržní ekonomika potřebovala, aby se do jejího mechanismu zapojil i Východ. Vyráběla se tam auta, počítače, džíny, ale bylo potřeba najít další odbytíště pro toto zboží a navázat obchodní vztahy.

Čili nejen my z východního bloku, ale i západní blok chtěl, aby zanikla železná opona, která mezi námi byla.

1989 – před „sametovou revolucí“

Věci se tedy daly do pohybu. Jak jsi vnímal ty a tvoje okolí opoziční demonstrace ještě před 17. 11. 1989?

Tyto nepokoje byly spojeny zejména s generací, která nemá existenční starosti. Zapojili se do nich především studenti, hlavně vysokoškoláci. Pro lidi, kteří zajišťují rodinu, by bylo velmi svízelné se zapojit, protože se předpokládalo, že potom přijdou perzekuce. Proto se počátečních demonstrací účastnili převážně vysokoškoláci a disent, ti protestovali otevřeně a tvrdě proti režimu. Je však třeba říci, že za morální podpory většinové společnosti. Je těžké odsuzovat lidi, kteří měli rodiny a postavení, že se nezúčastňovali protestů.

Co bys mi řekl o studentské demonstraci 17. listopadu 1989? Ty jako mladý člověk jsi sympatizoval se studenty, nebo bylo něco, s čím jsi nesouhlasil? A je pravda, že tvrdé potlačení této demonstrace vzbudilo mezi lidmi takové pohoršení? Byla to opravdu „rozbuška“ k vypuknutí „sametové revoluce“?

Myslím si, že na uspořádání této demonstrace mělo vliv (kromě těch záležitostí, o kterých jsem před chvílí mluvil), že komunistická strana přestala být jednotná. Byli jistě členové, kteří si uvědomovali, že je nutná změna. A tato skutečnost stranu velmi oslabil.

Řekl bych, že ideovou podporou této demonstrace byla skupina lidí, kteří se pohybovali v Ekonomickém ústavu prof. Šíka, který změnil název na Prognostický ústav, byla to jména jako Klaus, Zeman, Ransdorf, Komárek... Myslím, že hlavně odtud pocházely jejich ideové podklady. Samozřejmě, že násilné potlačení této demonstrace vzbudilo mezi lidmi silné emoce.

Mou nespokojenost a nesouhlas s touto demonstrací bych charakterizoval tak, že každá revoluce vyplaví na povrch lidi ne zrovna charakterově pevné, kteří toho chtějí zneužít ve svůj prospěch. Tito lidé se pak dostávají do čela a nepatří tam.

Co/kdo symbolizoval změny v kontextu „velkých“ dějin a v lokálním měřítku (pracoviště, bydliště)?

Příbram se postavila na stranu revoluce tak, že sestřelila sochu Klementa Gottwalda, která stála na dnešním náměstí 17. listopadu. Ze zahraničí byla změna symbolizována samotným M. Gorbačovem, který chtěl reformovat socialismus perestrojkou, která dávala více volnosti v projevu i v ekonomickém chování. To byl asi ten hlavní impulz pro lidově demokratické státy. Gorbačov také navázal styky s USA.

A kdo dal v Příbrami podnět k sestřelení Gottwaldovy sochy? Kdo byl představitelem příbramského odporu proti režimu?

Určitě to nebyl někdo, kdo zastával nějaká vyšší místa. Spíše to byli obyčejní lidé, zejména ti, co měli velmi špatné zkušenosti s StB a režimem. Myslím, že to byla spontánní akce, která vyplynula z všeobecné nespokojenosti.

Jaká byla očekávání? (Předpokládal se spíš „polský“, nebo „čínský“ scénář)?

Hlavně se očekávala změna ekonomiky a zlepšení životní úrovně. Čínský scénář byl pro nás neakceptovatelný. Moc se nepředpokládalo, že k něčemu takovému může dojít. Že musí nastat nějaká změna, bylo jisté. Nevědělo se jen, kdy a jakou podobu ty změny budou mít. Polský scénář, scénář katolického státu, také nebyl úplně možný.

Sametová revoluce

Jak se projevovala revoluce v tvém bydlišti? Kdo byli hlavní aktéři a jakým způsobem se spojila veřejnost?

Jak už jsem řekl, aktivně se zapojili hlavně mladí lidé a místní disent, ostatní je podporovali a diskutovalo se o tom. Známou osobností, která je s revolucí spojena, je senátor Volný nebo Mgr. Vacek. Viditelným projevem revoluce byla výměna vedoucích pracovníků – byly vyhozeny špičky KSČ.

Kdo revoluci potlačoval a jakými prostředky?

Revoluci potlačovala hlavně StB. Věznila aktivisty odporu.

Jak fungovaly místní mocenské struktury (Lidové milice, VB)?

Řekl bych, že Lidové milice se do potlačování revoluce nezapojily. Kromě 17. listopadu revoluce probíhala „sametově“, takže VB do toho nějak více nezasahovala. Ukázalo se na tom také to, že už nebylo nějaké pevné vedení, které by VB dávalo pokyny. (Po sametové revoluci VB přestala fungovat nebo se přidala na stranu tunelářů.)

Jak a čím se měnily vaše názory během revoluce? Jaké nálady ve vás vyvolávala? A co se stalo pro vás tím „zlomovým okamžikem“?

Většina občanů očekávala zlepšení situace – životní jistoty, svoboda. Jistě jsme se báli toho, že v budoucnu ještě přijdou nějaké represe, ale poměrně hladký průběh revoluce nás tohoto pocitu postupně zbavoval.

Zlomovým momentem bylo zvolení nového prezidenta V. Havla.

Jaký vývoj jste předpokládali dál? A jaký jste si přáli?

Předpokládali jsme zásah státního aparátu – vymezení „právních mantinelů“. Také jsme očekávali vymezení hranic demokracie v otázkách podnikání, ale také v otázkách mravních. Určitě se změnil pohled na manuálně pracujícího člověka – dělníka. Nechtěli jsme se na něj najednou dívat jako na něco méněcenného, ale tyto tendence se zde začínaly objevovat.

Jakou roli hrála média (ČST, rozhlas)?

Role médií byla obrovská. Protože většina akcí probíhala v Praze, pro mimopražskou veřejnost byla média zásadním zdrojem informovanosti. Zejména pak Československá televize.

Této revoluci se říká „sametová“ pro její nenásilný průběh. Cítili se v té době lidé stateční a odvážní, když šli demonstrovat do ulic? Nebo vše šlo ke konci režimu tak jistě, že se neměli čeho obávat? Byla vůbec nějaká možnost, že by se u nás komunistický režim udržel? Je v tomhle směru nějaký rozdíl mezi rokem 1968 a 1989?

Rok 1968 a rok 1989 se nedají vůbec srovnávat. V roce 1968 šlo jen o reformy, i když byly zásadní. Moc však měla dále zůstat v rukou KSČ. V roce 1989 šlo o přechod od totality k demokracii. V roce 1968 jsem cítil více občanské statečnosti. Lidé vyšli do ulic a existovala mezi nimi jistá „soudržnost“ (daná socialismem – budovatelstvím). Okupace ve všech vzbuzovala silné emoce. Rok 1989 byl hlavně „rokem mladé generace“, která se už nacházela v jiné situaci.

Dostala se k tobě informace o smrti Martina Šmída? Působilo to na veřejnost silným dojmem? A jak jste reagovali, když se ukázalo, že je to nepravdivá informace?

To je samozřejmě negativní aspekt této revoluce. V každé revoluci se asi něco podobného najde. Tato nepravdivá informace měla nejspíš posílit revoluci a vyvolat davovou psychózu. Svůj účel splnila. Když se to provalilo, vzbudilo to určité pohoršení, ale situaci to už nemohlo nijak změnit.

Kdo byl nejdůvěryhodnější, kdo byl garantem správného vývoje? A proč?

Pro mě byl nejdůvěryhodnější osobou V. Havel. Byl to celoživotní demokrat. Na druhé místo bych zařadil L. Adamce. Ten se stal důvěryhodným tím, že pochopil nutnost konce komunistické diktatury a sám se také snažil o nějaké změny. Naproti tomu A. Dubček byl pro mě naprosto nedůvěryhodný. Zklamal v roce 1969, kdy podepsal smlouvu se SSSR. Promrhal tak zcela bezvýhradnou důvěru poctivých obyvatel. V roce 1989 sloužil jen jako loutka revoluce.

Konfrontace

Dalo by se říci několika větami, co jste prožívali těsně po listopadové revoluci? Nová vláda, nový prezident, naděje na změnu. Bylo něco, čím jste byli zklamaní? Nebo ve vás ta euforie z revoluce přetrvala ještě dlouho?

Po roce 1989 se začalo rozvíjet podnikání. Zklamáním bylo, že do čela podnikání a privatizace se dostávala garnitura vyhozených pohlavárů KSČ a garnitura veksláků a podvodníků minulého režimu. Tyto osoby bez morálních zábran rozkrádaly, tunelovaly majetek republiky.

A jaký je tvůj pohled dnes? Jak a v čem zejména je jiná demokracie, budeš-li srovnávat demokracii let 70., demokracii těsně po roce 1989 a demokracii dnes? Nezvonili lidé klíči na náměstí v roce 1989 zbytečně?

Určitě to nebylo zbytečné.

Přechod od totality k demokracii je přechod dlouhodobý. Říká se, že trvá 60 let, my jsme v jeho první třetině. Vývoj této první třetiny lze jen těžko hodnotit. Jak už jsem řekl, podnikání se ujali lidé, kteří nebyli dost morálně pevní, nebyli ani dost poctiví. Ale na druhou stranu to byli lidé schopní rozhábat novou ekonomiku. Nebáli se uzavírat velké úvěry a tyto úvěry poté neplatit. Zkrátka to byli lidé, které bych si nepředstavoval v čele významných podniků, ale ta jejich „neohroženost“ naší ekonomice v něčem prospěla.

Dnešní demokracie je taková, že máme větší volnost a můžeme říci, co se nám nelíbí. Podniky nabízejí služby, které dříve nebyly k dostání, atd. Demokracie je však sešňorována politickými stranami, které se touží dostat k moci.

Jsou dnešní poměry podobné spíše těm předlistopadovým, nebo se od nich spíše liší?

Jsou výrazně jiné. Jak pozitivní, tak negativní. Pozitivní je to, že dnešní poměry nebrání schopným vyniknout. Je to díky tomu, že zaniklo socialistické rovnostářství. Negativními stránkami demokracie jsou vyšší kriminalita, prohlubující se mezigenerační nesoudržnost a množství nezaměstnaných. Často můžeme vidět lidi, kteří si zvykli nepracovat a zneužívají sociálních přídatků, z kterých často mohou vyžít.

Shrnutí

Můj respondent měl někdy potíže vzpomenout si na přesná data nebo celá jména. Ne však do té míry, aby to zkreslovalo hlavní informace. Překvapilo mě, jak moc je toto téma obsáhlé a složité. Jednak je pro mě těžké představit si, do jaké míry byla omezována svoboda jedince, ale také je obtížné pochopit, jakými způsoby se lidé s tímto omezováním snažili vypořádat.

Důležitým postřehem pro mě bylo i srovnání roků 1968 a 1989. Srovnání roku reformy komunismu s rokem přechodu k demokracii. Mají toho společného jenom málo.

Myslím si, že důležitou roli i dnes hraje fakt, že „socialismus s lidskou tváří“ lidi nikdy nezklamal. (Ani nemohl.) Staří lidé vnímají podle mě rozdíl mezi „starým“ komunismem a reformovaným komunismem o mnoho citlivěji než my mladí. (Moje generace, která předrevoluční vývoj nezažila, naopak vnímá velmi citlivě otázku vlastní svobody, jsme tak vychováni a myšlenka, že by naše svoboda mohla být ohrožena, se nám přirozeně hnusí a je velmi spojená s komunismem.) Možná je to jeden z důvodů, proč se v dnešní době starší lidé kloní spíše k levici. To, co přišlo s demokracií, je navíc pro některé zklamáním. Větší kriminalita, morální pokles, ztráta některých hodnot, jakási nepřehlednost – v politice, v podnikání... I to vyplývá z našeho rozhovoru. Těžko říct, zda si tak demokracie vybírá svoji daň, nebo jestli to jen potvrzuje fakt, že k pravé demokracii jsme ještě nedošli a cesta k ní je trnitá. Přesto platí, že rok 1989 byl zásadní změnou a byla to změna k lepšímu.

Náš rozhovor mi také pomohl pochopit nálady ve společnosti, které v té době panovaly. Celé to bylo zasazeno do jiného kontextu, kontextu obyčejného života, proto měl náš rozhovor ještě jiný přínos, než jaký mají hodiny dějepisu ve škole.

Dalším přínosem je to, že jsem se dozvěděla nové věci o životě mého blízkého.

Příloha

Moje babička mapovala rok 1968 tak, že schovávala výtisky novin a pořizovala fotografie. Noviny nepřestala sbírat přibližně do roku 1980. Níže jsou tedy kopie, které by mohly dobu více přiblížit.

Babička pracovala do roku 1968 v Československém rozhlasu v Hradci Králové. Po válce se ona i její manžel nadchli pro myšlenku socialismu a byli v této věci velmi činní. S blížícím se rokem 1968 si také čím dál více uvědomovali nutnost změny režimu. Podporovali tedy „socialismus s lidskou tváří“ a A. Dubčeka, stejně jako většinová veřejnost. Přitom se stále pokládali za komunisty. Hradec Králové patřil do zóny, kam sovětská vojska v roce 1968 nepřišla. Rozhlas proto mohl nějakou dobu fungovat dál. Fungoval neúnavně, ve dne v noci.

Po roce 1968 přišly tvrdé represe, které zasáhly i moji babičku. Ta byla vyloučena ze strany a samozřejmě jí byla znemožněna i další činnost v rozhlasu. Komunismus, který pomáhala od počátku budovat, ji tedy zklamal.

V době normalizace musela docházet na časté prověrky a setkala se i s tím, že ji zaměnili s jinou pracovnící rozhlasu kvůli shodě jmen (ta ovšem i publikovala, a její „prohřešky“ proto byly větší), samozřejmě je nijak nezneklidňovalo, že došlo k omylu.

Dlouhou dobu nemohla sehnat práci. Nakonec se jí podařilo najít práci skladnice. Nejenže toto zaměstnání nemá téměř nic společného s její kvalifikací, ale také po fyzické stránce pro ni bylo těžko zvladatelné.

Kvůli babičce byl její manžel vyškrtnut z komunistické strany, což rovněž ohrožovalo jeho zaměstnání. Díky své vysoké odbornosti však získal nové uplatnění a společně s babičkou se přestěhovali. Přesto se situace pro moji babičku dlouho nezlepšila a následkem byly i její zdravotní problémy.

I to je ukázka toho, jak se naši prarodiče cítili v 70./80. letech. Ztratili práci, která je dříve naplňovala, žili v nejistých životních podmínkách, byli nuceni přemýšlet o emigraci a opustit tak své přátele a rodinu, jejich původní životní ideologie byla zlomena.